

το οικοδόμημα αυτό έφερε δάπεδο αποτελούμενο από εξάπλευρες πήλινες πλάκες, οι οποίες κατά τόπους σώζονται in situ και σε εξαιρετικά καλή κατάσταση.

Σε διάφορα σημεία του βόρειου και του κεντρικού κλίτους του σημερινού ναού αποκαλύφθηκαν **δεκαπέντε συνολικά ταφές** (βλ. στην Κάτοψη, Ταφή Α έως Ταφή ΙΕ). Όλες οι ταφές βρίσκονται στον άξονα δύσης-ανατολής, είναι λακκοειδείς, ενώ η διαμόρφωσή τους ποικίλει κατά περίπτωση. Η χρονολόγηση των ταφών αποτελεί ένα ζήτημα που είναι ακόμα υπό εξέταση. Υπάρχουν πάντως ενδείξεις ότι ορισμένες ανάγονται στην παλαιοχριστιανική εποχή (τέλη 4^{ου}-αρχές 5^{ου} αι.), ενώ άλλες φαίνεται ότι είναι αρκετά μεταγενέστερες (16^{ος} αι.), γεγονός που υποδεικνύει ότι οι δεκαπέντε ταφές ανήκουν σε περισσότερες από μία χρονολογικές περιόδους.

Το έργο της 10^{ης} Εφορείας Βυζαντινών Αρχαιοτήτων δεν περιορίστηκε όμως μόνο στην αποκατάσταση του κατεστραμμένου από την πυρκαγιά ναού, ούτε εξα-ντλήθηκε στον εντοπισμό και στην αποκάλυψη των παραπάνω αρχαιοτήτων στο εσωτερικό του. Μετά το πέρας των αναστηλωτικών εργασιών και των ανασκαφικών ερευνών πραγματοποιήθηκε η προστασία και η συντήρηση των ευρημάτων, σε συνδυασμό με τη

διαμόρφωση και την ανάδειξη του αρχαιολογικού χώρου. Στο καινούργιο δάπεδο του ναού τοποθετήθηκαν ειδικοί υαλοπίνακες, πάνω στους οποίους οι προσκυνητές και οι επισκέπτες έχουν σήμερα τη δυνατότητα να σταθούν και να περπατήσουν, βλέποντας ταυτόχρονα φωτισμένα και ειδικά διαμορφωμέ-να όλα όσα βρέθηκαν ακριβώς από κάτω.

Ο ναός του Αγίου Στεφάνου στην Αρναία της Χαλκιδικής αποτελεί πλέον – εκτός από τόπο θρησκευτικής λατρείας – έναν επι-σκέψιμο χώρο ιστορικού και αρχαιολογικού ενδιαφέ-ροντος. Πρόκειται για τον μοναδικό αυτή τη στιγμή ναό στην Ελλάδα που από τη μία λειτουργεί κανονικά, εξυπηρετώντας τις ανάγκες εκατοντάδων πιστών, από την άλλη είναι κτισμένος επάνω σε αρχαιότητες ανεκτί-μητης ιστορικής αξίας, οι οποίες είναι στο μεγαλύτερο τους μέρος ορατές. Είναι μάλιστα γεγονός ότι από τις αρχές του 2009 που ολοκληρώθηκε το έργο της 10^{ης} Εφορείας Βυζαντινών Αρχαιοτήτων στον ναό, πολυ-άριθμοι επισκέπτες κάθε ηλικίας, Έλληνες και ξένοι, οργανωμένοι σε ομάδες ή μεμονωμένοι, κατακλύζουν καθημερινά το Μνημείο, συμβάλλοντας αποφασιστικά στην τουριστική ανάπτυξη της Αρναίας (και γενικότερα της βορειοανατολικής Χαλκιδικής) και κομίζοντας πολ-λαπλά οφέλη – κυρίως οικονομικά – στους κατοίκους της.

Σπαράγματα τοιχογραφιών από το μεγάλο ορθογώνιο μεταβυζαντινό οικοδόμημα (16^{ος}-17^{ος} αι.).

Ζωγραφική παράσταση που διατηρείται in situ στον ανατολικό τοίχο του μεγάλου ορθογώνιου μεταβυζαντινού οικοδομήματος. Διακρίνεται επίσης τμήμα του πήλινου δαπέδου που έφερε το κτήριο (16^{ος}-17^{ος} αι.).

Λακκοειδής ταφή με μεγάλες καλυπτήριες λίθινες πλάκες (τέλη 4^{ου}- αρχές 5^{ου} αι.).

© 2010 ΥΠ.ΠΟ.Ι. 10Η ΕΒΑ

● **Ταχυδρομική διεύθυνση**
632 00 Νέα Φλογητά
Χαλκιδική

● **Τηλεφωνική επικοινωνία**
23730 32390, 23730 32398,
2310 285163

● **fax**
23730 32390

● **Ηλεκτρονική διεύθυνση**
www.10eba.gr

● **e-mail**
info@10eba.gr

● **Γενική επιμέλεια**
Ιωάννης Ταβλάκης,
Αναστασία Καπανδρίτη

● **Κείμενα**
Ιωάννης Ταβλάκης,
Αναστασία Καπανδρίτη

● **Σχέδια**
Αναστασία Καπανδρίτη,
Βαλεντίνη Αδάμου

● **Φωτογραφίες**
Γιώργος Μαυρίκας

● **Καλλιτεχνική επιμέλεια**
Κωνσταντίνος Πέππας

Το έργο συγχρηματοδοτήθηκε
από την Ευρωπαϊκή Ένωση,
Ε.Π. "Πολιτισμός"

ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ
ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ
& ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ

10^η ΕΦΟΡΕΙΑ
ΒΥΖΑΝΤΙΝΩΝ
ΑΡΧΑΙΟΤΗΤΩΝ

Η καταστροφή

ΝΑΟΣ ΑΓΙΟΥ ΣΤΕΦΑΝΟΥ ΑΡΝΑΙΑΣ

& η αποκατάσταση

Στην **Αρναία** της **Χαλκιδικής**, πολύ κοντά στην κεντρική πλατεία του χωριού, δίπλα ακριβώς στο παλιό δημοτικό σχολείο (το σημερινό Δημαρχείο) και στο εμβληματικό καμπαναριό με το ρολόι, υψώνεται ο **Ιερός Μητροπολιτικός Ναός του Αγίου Στεφάνου**. Ο ναός, μεγάλου μεγέθους και αξιοσημείωτων διαστάσεων (μήκος 40.90 μ., πλάτος 19.58 μ. και εμβαδόν 813 τ.μ.), ανήκει στον τύπο της **τρίκλιτης ξυλόστεγης βασιλικής**, ενώ είναι κτισμένος το **1812**, όπως προκύπτει από μαρμάρινη ενεπίγραφη πλάκα που βρίσκεται εντοιχισμένη στην πρόσοψή του.

Το βράδυ της **5^{ης} Σεπτεμβρίου του 2005** ο ναός καταστράφηκε σχεδόν ολοσχερώς από μεγάλη πυρκαγιά που ξέσπασε στο εσωτερικό του και επεκτάθηκε πολύ γρήγορα. Από τη φωτιά διασώθηκε μόνο η πέτρινη τοιχοποιία· η στέγη κατέρρευσε, ενώ οτιδήποτε βρισκόταν εντός του κτηρίου – πλην λιγοστών εξαιρέσεων – κάηκε σε ελάχιστο χρόνο, μεταξύ αυτών, εικόνες, βιβλία, διάφορα άλλα κειμήλια και αντικείμενα μεγάλης ιστορικής και καλλιτεχνικής αξίας, το μεγάλο και μοναδικής τεχνοτροπίας επαγγυρωμένο και επιχρυσωμένο ξύλινο τέμπλο, ο περίτεχνος ξυλόγλυπτος δεσποτικός θρόνος.

Με στόχο την επαναλειτουργία του ναού το συντομότερο δυνατό, το έργο της αποκατάστασης του καμένου κτηρίου ξεκίνησε άμεσα από το **Υπουργείο Πολιτισμού**

– **10^η Εφορεία Βυζαντινών Αρχαιοτήτων**, με τη συνεργασία των **εκκλησιαστικών αρχών** και των **τοπικών φορέων**, αλλά και με πολύτιμους συμπαραστάτες τους **πολίτες της Αρναίας** και των γύρω περιοχών· η κινητοποίηση όλων υπήρξε μαζική και πρωτόγνωρη. Η καινούργια στέγη του ναού κατασκευάστηκε στο πρότυπο της παλιάς με ξυλεία από το γειτονικό δάσος της Βαρβάρας, το παλιό δάπεδο αφαιρέθηκε και δημιουργήθηκε νέο, τοποθετήθηκε καινούργιο ξύλινο τέμπλο, στερεώθηκαν οι ξύλινοι κίονες των δύο κιονοστοιχιών, ανακατασκευάστηκε ο γυναικωνίτης, η εσωτερική πλευρά των τοίχων επιχρίστηκε, το κτήριο εξοπλίστηκε με νέα έπιπλα (στασίδια, καθίσματα, προσκυνητάρια, ψαλτήρια), τοποθετήθηκαν καινούργια κουφώματα, αντικαταστάθηκαν οι εικόνες, τα σκεύη και τα λειτουργικά αντικείμενα.

Στον μαραθώνιο της ανακατασκευής και της ανακαίνισης του πυροπαθούς κτηρίου ήρθε να προστεθεί αναπάντεχα ένα απρόσμενο νέο μέτωπο αρχαιολογικής δραστηριότητας. Χάρη στις εξαντλητικές και συστηματικές ανασκαφικές έρευνες της 10^{ης} Εφορείας Βυζαντινών Αρχαιοτήτων, στο εσωτερικό του ναού διαπιστώθηκε η ύπαρξη τριών παλαιότερων κτηρίων: μία μεγάλη τρίκλιτη **παλαιοχριστιανική βασιλική**, ένας μικρός μονόχωρος **βυζαντινός ναός** και ένα μεγάλο ορθογώνιο **μεταβυζαντινό οικοδόμημα** χωρίς κόγχη. Επίσης, ήρθαν στο φως – εκτός από θεμέλια και τμήματα τοίχων προγενέστε-

Η κατασκευή της καινούργιας στέγης του ναού.

ρων κτισμάτων – πολυάριθμα **κινητά και μη κινητά ευρήματα** που χρονολογούνται από την **παλαιοχριστιανική εποχή** έως και την **περίοδο της τουρκοκρατίας**: αβαφής και εφυαλωμένη κεραμική, πορσελάνινα όστρακα, πήλινες κεραμίδες, θραύσματα μαρμάρου, γυάλινα αντικείμενα, υπολείμματα ξύλου και υφάσματος, μεταλλικά – σιδερένια, χάλκινα, μολύβδινα και ασημένια – αντικείμενα (σκεύη, εργαλεία, κοσμήματα, εξαρτήματα, νομίσματα), κονιάματα και τοιχογραφίες (στη θέση τους, αλλά και σε μορφή σπαραγμάτων), εξάπλυνες πήλινες πλάκες δαπέδου και πήλινοι αγωγοί. Επιπλέον, αξιοσημείωτη είναι και η αποκάλυψη **δεκαπέντε ταφών**, καθώς και ο εντοπισμός μεγάλου αριθμού οστών από ανακομιδές. Με άλλα λόγια, οι ανασκαφές της 10^{ης} Εφορείας Βυζαντινών Αρχαιοτήτων φανέρωσαν μία σημαντικότερη πτυχή της ιστορίας της περιοχής, η οποία μέχρι το 2005 ήταν παντελώς άγνωστη τόσο στην Επιστημονική Κοινότητα όσο και στο ευρύτερο κοινό: την μακραίωνη και αδιάλειπτη ανθρώπινη παρουσία και δραστηριότητα στην Αρναία και ειδικότερα στον χώρο, όπου υψώνεται ο ναός του Αγίου Στεφάνου.

Η **παλαιοχριστιανική βασιλική** (βλ. στην Κάτοψη, δηλώνεται με ροζ χρώμα) χρονολογείται με ασφάλεια γύρω στο 400, χάρη σε ένα χάλκινο νόμισμα με την προτομή του αυτοκράτορα Αρκάδιου, το οποίο βρέθηκε σε ταφή πλησίον της βορειοδυτικής της γωνίας. Ο ναός αυτός διέθετε νάρθηκα, τρία κλίτη (εκ των οποίων, το κεντρικό ήταν διευρυμένο σε σχέση με το βόρειο και το νότιο), μεγάλη ημικυκλική κόγχη στην ανατολική του πλευρά, καθώς και προσκτίσματα τόσο στη βόρεια όσο και στη νότια πλευρά του. Οι συμπαγείς και εκτεταμένοι

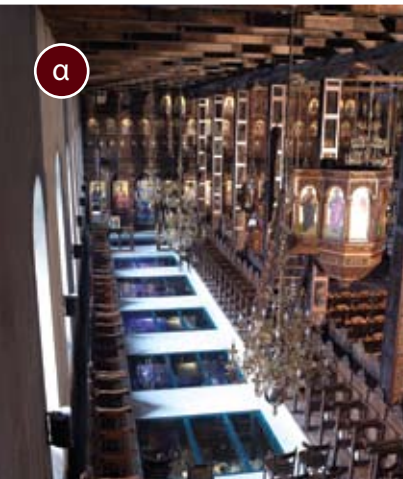
τοίχοι της βασιλικής (μαζί με τις θεμελιώσεις τους), οι οποίοι αποτελούνται από μεγάλες και μικρές πέτρες ακανόνιστου σχήματος και κατά τόπους σώζονται σε ύψος 1.5 περίπου μ., επιτρέπουν την παρακολούθηση της κάτοψης του οικοδομήματος και οδηγούν στο συμπέρασμα ότι πρόκειται για ένα λαμπρό μνημείο των πρώτων χριστιανικών αιώνων.

Στους **μέσους βυζαντινούς χρόνους**, ανάμεσα στον 10^ο και τον 11^ο αι., οικοδομήθηκε στο κεντρικό κλίτος της ήδη κατεστραμμένης και εγκαταλελειμμένης παλαιοχριστιανικής βασιλικής ένας **ναϊσκος μικρών διαστάσεων**, αποτελούμενος από έναν ενιαίο χώρο περιορισμένης έκτασης (βλ. στην Κάτοψη, δηλώνεται με πράσινο χρώμα). Στην ανατολική πλευρά του ναού αυτού διαμορφώθηκε μικρή ημικυκλική κόγχη, η οποία εγγράφηκε στη μεγάλη κόγχη της παλαιοχριστιανικής βασιλικής. Ένα τμήμα της πρώτης σώζεται και είναι τοιχογραφημένο: διακρίνονται ξεκάθαρα τρία ζεύγη ποδών και το κάτω μέρος ενδυμάτων, τα οποία ανήκουν πιθανότατα σε παράσταση Τριών Ιεραρχών.

Το τρίτο και νεότερο οικοδόμημα που εντοπίστηκε είναι ένα **μεγάλο ορθογώνιο κτήριο** (βλ. στην Κάτοψη, δηλώνεται με γαλάζιο χρώμα), το οποίο ανάγεται στους **μεταβυζαντινούς χρόνους** (16^{ος}-17^{ος} αι.). Το οικοδόμημα αυτό κοσμοούνταν με τοιχογραφίες, οι οποίες βρέθηκαν πεσμένες και κατακερματισμένες στο εσωτερικό του και ιδιαίτερα στις περιοχές του βόρειου, του ανατολικού και του νότιου τοίχου του. Επιπλέον, μία ζωγραφική παράσταση με φυτικά κοσμήματα και άλλα θέματα διατηρείται στην αρχική της θέση στην εσωτερική πλευρά του ανατολικού τοίχου του κτηρίου. Τέλος, πρέπει να επισημανθεί ότι

β Άποψη του εσωτερικού του ναού την επόμενη μέρα της πυρκαγιάς.

α + γ Άποψη του εσωτερικού του ναού μετά τη πέρασ των αναστηλωτικών εργασιών και των ανασκαφικών ερευνών. Διακρίνονται οι επιδαπέδιοι υαλοπίνακες, κάτω από τους οποίους είναι ορατό μεγάλο μέρος των αποκαλυφθέντων αρχαιοτήτων.

Κάτοψη του σημερινού ναού, αλλά και των προγενέστερων οικοδομημάτων και των ταφών που αποκαλύφθηκαν στο εσωτερικό του.

